

z Bratislavy do Bystrice atd. atd. Při tom nám řekli, že dostali zprávy přes partizánský štáb, že generál Viest i Golián se zachovali zbaběle, že prohlásili zastavení boje a rozpuštění armády a že odmítli jít s partizány do hor, protože prý jsou „unaveni“. Řekli jsme, že si zajetí Viestovo nedovedeme dobře vysvětlit po tom, co jsme znali o přípravách vojenského vedení k vedení boje v horách v případě, že se města a dopravní spoje neudrží. Naproti tomu jsme se však netajili tím, že v B. Bystrici kontakt mezi min. Němcem a celou vládní delegací na jedné straně a gen. Viestem jako hlavním velitelem byl velmi nepatrný, ba téměř žádný a že jsme s postupem Viestovým nijak spokojeni nebyli. Jako doklad toho, jak Viest o vojenské situaci neinformoval min. Němce, jsme uvedli, že zejména při svém odletu z Bystrice jsme neměli tušení, jak situace je kritická a že se celá obrana v několika dnech zhroutí. Jako protiklad tohoto postupu Viestova a Goliánova jsme uváděli, jak podrobný výklad o vojenské situaci učinil min. Němcovi a celé vládní delegaci v pátek dne 20. října náčelník štábu partizánů plk. Asmolov při návštěvě delegace partizánského hlavního štábu. Řekli jsme jim také, že plk. Asmolov se před námi netajil kritikou slovenských partizánů a že výslovně konstatoval, že má k dispozici pouze tři dobré partizánské brigády a to brigádu Jegorovu a Veličkovu a částečně, ale ne již zcela, brigádu Seneckého. Ovšem toho dne zřejmě ještě ani plk. Asmolov nepředvídal, že obrana osvobozeného území se tak brzy zhroutí.⁷

AÚD KSČ Praha. Fond Klement Gottwald, 1944, 25. XI. Opis.

[100]

1944, 27. listopad. Londýn. — Rozkaz presidenta republiky o působnosti a pravomoci hlavního velitele československé branné moci.¹

Jako vrchní velitel veškeré branné moci stanovím působnost a pravomoc hlavního velitele takto:

A.

1. Hlavní velitel je nejvyšším vojenským velitelem všech polních útvarů čs. branné moci v zahraničí a všech útvarů čs. branné moci a ozbrojených jednotek, které vedou boj proti nepříteli na domácí půdě.

2. Bez ohledu na svoji hodnost je vyšším vůči všem vojenským osobám.

3. Je podřízen prezidentu republiky jako vrchnímu veliteli veškeré branné moci a vládě, která mu stanoví jeho úkoly.

4. Pro opatření prostředků k dosažení vládou stanovených úkolů předkládá ministru národní obrany své požadavky a činí mu návrhy pokud jde o věci organizační, výcvikové a osobní, o vybavení útvarů a zajištění materiálních prostředků pro vedení války, o morální

⁷ Vynechána druhá část dokumentu pojednávající o Zakarpatské Ukrajině a slovenské otázce.

¹ Ke konci roku 1944, kdy již začalo osvobozování východních částí Československé republiky, stala se aktuální i otázka hlavního velitele. Jeho funkci a pravomoc upravovaly již předmnichovské zákony, zejména zákon o obraně státu. Paragraf čtvrtý tohoto zákona stanovil: „Za včasnou a účelnou přípravu a zabezpečení obrany státu v míru i ve válce odpovídá vláda a v oboru své působnosti i její jednotliví členové. Vláda šetříc ústavních práv presidenta republiky a Národního shromáždění určuje cíle, kterých má být brannou mocí dosaženo. Řídit vojenské operace přísluší hlavnímu veliteli.“ § 4. zák. čís. 131/1936 Sb. z. a n.). Kromě tohoto všeobecného ustanovení zákon o obraně státu obsahoval ještě řadu dalších předpisů, které blíže upravovaly práva hlavního velitele. Hlavní velitel — resp. i armádní velitelé — mohli učinit opatření, aby z určité oblasti bylo odsunuto obyvatelstvo a movitý majetek (§ 116 zák. čís. 131/36 Sb. z. a n.). Dále se v oblasti operačního pásma přenášela kompetence ve věcech, náležejících politickým a státně policejním úřadům, z resortu ministerstva vnitra a jiných ústředních úřadů na hlavního velitele, kterému se současně podřizovaly politické a státně policejní úřady v této oblasti (§ 120 cit. zákona). Současně hlavní velitel měl mít až do vydání příslušného

vládního nařízení právo učinit nezbytná opatření k zabezpečení nerušeného chodu státní správy a soudnictví v oblasti operačního pásma (§ 131 cit. zákona). Hlavní velitel měl mít též po předchozím souhlasu vlády právo, aby k zabezpečení vojenských zájmů [zejména zabezpečení veřejného pořádku, klidu a různých potřeb armády] vydával různá nařízení a rozkazy v rozsahu kompetence zemského úřadu (§ 121 cit. zákona). Hlavní velitel byl tedy podle předmnichovských předpisů vybaven tak širokou pravomocí, že se jeho prostřednictvím mohli představitelé buržoazie pokusit podstatně ovlivnit politickou situaci na osvobozeném území, zvláště pak paralyzovat politický vliv Svoboda 1. čs. sboru, který pomáhal rozvoji revolučního hnutí lidových mas.

Hlavním velitelem prezident Beneš jmenoval již v roce 1941 ministra národní obrany gen. S. Ingra, který současně zastával funkci ministra národní obrany v Srámkově emigrační vládě. „Obe tie funkcie nie sú síce neslučiteľne podľa zákona, ale v praxi je to lepšie nespojovať, keď sa činnosť hlavného veliteľa skutočne začne, budú rozlúčené. Prezident súdil, že tento vhodný okamžik prišiel, keď naša brigáda z Anglie odišla na bojište vo Francii; keď zároveň znovu nastúpil náš sbor do bojov na našich hraniciach v Karpatoch a keď začaly boje na Slovensku. V tej chvíli se mal gen. Ingr venovať predovšetkým svojej činnosti ako hlavný veliteľ a preto požiadal o uvoľnenie zo svojej funkcie ministerskej“, vysvetlovala později československá londýnská vláda Slovenské národní radě ve své depeši z 25. 9. 1944 (AÚD KSS Bratislava, čís. přír. 5155/53, zprávy Vítovi a Leyovi.)

Generál Ingr, považovaný v londýnské buržoazní emigraci po Benešovi za nejsilnější osobnost, byl představitelem jejího nejpravějšího a nejreakčnějšího křídla. Buržoazní emigrace proto věřila, že se jí s jeho pomocí přece jen podaří realizovat plány na restauraci kapitalistického pořádku na osvobozeném území, tedy to, co se nepodařilo generálu Viestovi na Slovensku a generálu Hasalovi na bývalé Podkarpatské Rusi. Proto pokusy čs. buržoazie na konci roku 1944 o přesun hlavního velitelství na osvobozené území republiky patřily k nejnebezpečnějším pokusům o obnovu předmnichovského zřízení.

Hlavním Ingrovým úkolem na domácí půdě mělo být získat rozhodný vliv na 1. československý sbor, bojující již na domácí půdě ve svazku sovětských armád, přidřít si partyzánské jednotky, operující v týlu okupantů, vytvořit pro buržoazii spolehlivou armádu na osvobozeném území a konečně vyvolat v českých zemích povstání, jehož hegemonem by se stala buržoazie.

Není proto divu, že proti pokusům o přesun hlavního velitelství na domácí území vystoupili ostře komunisté jak v Moskvě, tak i v Londýně. Náčelník čs. mise vojenské v Moskvě generál H. Píka ve své depeši z 11. ledna 1944 hlásil do Londýna: „V čs. politických kruzích nastal rozruch, když se dozvěděli o příjezdu H.V. (tj. hlavního velitele — pozn. editorů). Po Vaší zprávě č. j. 3.008/taj.-1.odd.-1945 považoval jsem za nutné vyjasnit si poměr politických činitelů k osobě hlavního velitele. Proto jsem v přátelské besedě zavedl rozhovor na tuto věc. Připomněl jsem vysokou hodnotu gen. Ingra, jak vojensko-operativní a organizační, tak i neosobnost, korektnost a jen věcné rozhodování hlavního velitele během celé vojenské kariéry [i v odboji].

Velmi loyálně a přímo skvělý posudek o schopnostech a práci a chování gen. Ingra v Londýně jako ministra podal politikům min. Němec.

Zdůraznil jsem, že je nemyslitelné, aby hlavní velitel ve své tak zodpovědné úloze neměl důvěry politických činitelů a že by bylo katastrofou pro celý náš odboj i pro budování nové branné moci, kdyby se mu dělaly potíže po jeho příchodu na OÚ (tj. osvobozené území — pozn. editorů).

Naši politikové přijali zprávu s uspokojením, prohlásili, že nemají v úmyslu lámat dobré, hodnotné důstojníky, že se však musí odpoutat od všelijakých tendencí londýnských a jakýchkoli plánů na zavedení vojenské diktatury po válce v ČSR a reakčních programů. Korektním a loyálním demokratickým důstojníkům slíbili plnou podporu. Gen. Ingr osobně neznají.

Podle londýnských zpráv je s gen. Ingrem spojena celá řada nepříznivých úkazů, nedemokratičnost v armádě, neochota přizpůsobit se novým poměrům a potřebám (povyšování důstojníků v 1. čs. sboru), nesmí se lpět na zastaralých směrnících z r. 1938, nýbrž projevit progresivnost.

Vytýká se, že MNO připravuje v Londýně důstojníky na funkce náčelníků okresních politických správ, mluví prý se o nutnosti zavedení vojenské diktatury atd. Londýn prý posílá do SSSR a na OÚ důstojníky s politickými úkoly rázu reakčního.“ (VHA Praha. Hlavní velitelství Londýn — Západ I-2-4, čj. 3.022/Taj.1.odděl.-1945.)

Proto generál Píka doporučoval, že by bylo vhodnější vzhledem k možnosti nových námitek, aby hlavní velitel odložil svůj odjezd z Londýna a aby „přesun H. V. se stal zároveň s příjezdem presidenta republiky... Přítomnost p. presidenta může posílit zdárné zahájení činnosti H.V.“ (tamtéž).

Pod tlakem nutnosti respektovali londýnští buržoazní představitelé rady svého exponenta. Ingr zůstal nadále v Londýně, odkud se však snažil bedlivě brzditi snahy po rozšíření 1. čs. sboru v SSSR, odstranit gen. Svobodu a stejně s ním smýšlející velitele z rozhodujících funkcí a „usměrnit“ revoluční náladu lidových mas na osvobozeném území.

Pokusy o Ingrův příjezd však trvaly stále. Ještě na jaře 1945 při jednáních v Moskvě trval Beneš na podmínce, že bude-li ministrem národní obrany v budoucí československé vládě L. Svoboda, potom musí být hlavním velitelem jmenován generál S. Ingr. Představitelé KSČ tehdy s touto podmínkou souhlasili (O. Janeček, Se zbraní v ruce, str. 185). Po příjezdu do Košic však již Beneš na svém požadavku netrval. Souhlasil dokonce i s usnesením Fierlingerovy vlády o odvolání gen. Ingra a jiných reakčních vojenských důstojníků z jejich funkcí (viz dokument čís. 217. — O problematice hlavního velitele viz blíže O. Janeček, Se zbraní v ruce, str. 176—185 a stať B. Klípy ve sborníku Za svobodu Československa, 3. díl, str. 288—292).

podporu v národě pro vedení války, o uplatnění vnitřních bezpečnostních opatření ve státě, vyplývajících z potřeb vedení války.

B.

1. V zahraničí je velitelem všech polních útvarů pozemních i leteckých. Přímo řídí činnost těch polních jednotek, které nejsou včleněny do svazku spojeneckých branných sil, nebo které byly uvolněny z jejich svazku.

2. Vede se spojeneckými velitelstvími jednání, pokud se týkají útvarů včleněných do svazku spojeneckých branných sil. Věci vojensko-správní povahy dojednává v dohodě s ministrem národní obrany.

3. Jsou mu podřízeny vojenské misse u spojeneckých armád. Ve věcech nespádajících do působnosti hlavního velitele jednájí vojenské misse podle rozkazů MNO.

4. Projednává-li vláda nebo některé ministerstvo mezistátní smlouvy vojensko-politické povahy, vyžádá k tomu dobré zdání hlavního velitele prostřednictvím ministra národní obrany.

5. V polních útvarech ustavuje velitele vojskových těles a činitelů postavených jim na roveň; podává prezidentu republiky skrze ministra národní obrany návrhy na ustanovení vyšších velitelů a činitelů postavených jim na roveň.

Podává ministru národní obrany všeobecné a konkrétní návrhy na povýšení důstojníků a rotmistrů a na jmenování na důstojníky a rotmistry.

6. Podává prezidentu republiky skrze ministra národní obrany návrhy na vyznamenání československým válečným křížem z r. 1939 a československou vojenskou medailí za zásluhy. Je oprávněn propůjčovati jménem presidenta republiky Československou medailí za chrabrost před nepřítelem a za zvláště vynikající činy, které si zasluhují uznání bez meškání, Československý válečný kříž z r. 1939.

7. Podává ministru národní obrany návrhy ve věcech vojenské organizace a vybavení válečným materiálem polních útvarů a na správní opatření, kterých je zapotřebí v zájmu jejich bojeschopnosti a pohotovosti.

Navrhuje úpravy u zápolních útvarů, kterých je zapotřebí pro jejich přípravu a použití u polních útvarů.

8. Řídí výcvik polních útvarů a dává ministru národní obrany návrhy pro výcvik zápolních útvarů.

C.

1. Řídí dle dohody s presidentem republiky a vládou vojenské přípravy pro branné vystoupení ve vlasti proti nepříteli.

2. Řídí operace útvarů čs. branné moci a ozbrojených jednotek na území státu, pokud nejsou včleněny do svazku spojeneckých branných sil.

3. Jakmile přenese hlavní velitel své S. V. na území ČSR, bude vykonávat až do příchodu MNO i další úkoly podle schválených příprav pro obnovu branné moci a podle rozkazu ministra národní obrany.

D.

1. Předkládá prezidentu republiky a ministru národní obrany návrhy na potřebná opatření pro obnovu branné moci ve vlasti.

2. Spolupracuje s ministry na těch přípravách, které se dotýkají branné moci ve vlasti a obrany státu, a připravuje návrhy zákonných opatření, kterých si vyžádá obnova branné moci ve vlasti.

3. Dle směrnic presidenta republiky a vlády připravuje požadavky a návrhy pro jednání o příměří a jednání mírová s hlediska obrany státu a branné moci; spolupracuje s jinými ministerstvy v těchto věcech.

E.

1. Hlavní velitel má štáb hlavního velitelství, který organizuje podle dané potřeby.
2. Hlavnímu veliteli jsou podřízeny: a) velitelství 1. armády a další, která budou později zřízena, b) inspektor čs. letectva ve Velké Británii ve všech otázkách, kromě věcí správních, které podléhají ministerstvu národní obrany. c) vojenská misse u SHAEF,² vojenská misse v SSSR.

F.

Tento rozkaz nabývá účinnosti dnem 19. září 1944.

VHA Praha. Hlavní velitelství Londýn — Západ I/4/2, čj. 4566/dův. 1. odděl. 1944. Opis.

[101]

1944, 1. prosinec. Železník. — Zápis z veřejné schůze dělnictva hutí akc. společnosti Železiareň Podbrezová a Rimamuránské-Šalgotariánské společnosti, svolané partyzánským oddílem, na které pracující odhlasovali převzetí závodů do svých rukou.

Zápisnica

napísaná na závodnej schôdzke robotníctva závodov Železiarne Podbrezová, úč. spol. a Rimamuránska, ú. spol. v Železníku dňa 1. decembra 1944.¹ Prítomní boli: závodné rady a všetko robotníctvo obidvoch závodov, zástupca partizánskej skupiny kpt. Nováka, politický komisár Wertheimer, Boris Gorbunov a niekoľko partizánov tejto skupiny. Závodnú schôzdu zahájila závodná rada a po privítacom prejave ujal sa slova politický komisár Wertheimer, ktorý v detailnom referáte poukázal na pomery v SSSR a na pomery u nás. Medzi iným povedal a hlavne kládol dôraz, že pracujúca pospolitosť v SSSR nie je vykorisťovaná, ale vážená, že tam niet povalačov a vykorisťovateľov. Vysvetľuje, že tam patrí pôda tomu, kto ju obrába a továrne tomu, kto v nich pracuje. Po tomto referáte rečník predložil otázku, či chce aj tu robotníctvo prevziať závod do svojho vedenia a pracovať pre seba. Načo robotníctvo hromovým hlasom jednohlasne prehlasuje, že znacionalizuje závod a výkonnú moc odovzdá do rúk zástupcov robotníctva: závodným radám až do doby oslobodenia celej republiky Československej. Po referáte rečníka nastala voľná debata. Schôzda bola zakončená prevolaním skorého ukončenia vojny, v ktorej zvíťazíme.

Predsedomia záv. rad:

2 podpisy

Za part. skupinu:

1 podpis

Členovia závodných rád:

16 podpisů.

ASNR Bratislava. ÚPSNR čj. 10.250/45, z Kroniky Slovenského národného povstania v banickom kraji na Železníku 1944. Opis.

² SHAEF — Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force [Vrchní velení Spojených expedičních sil] — název společného velení anglo-amerických vojsk, operujících na evropském bojišti.

¹ Schůze se konala za účasti asi 800 zaměstnanců dvou místních dolů, patřících akciové spol. Železárně v Podbrezové a Rimamuránsko-šalgotarjánské akc. společnosti, v době, kdy se Sirk-Železník nacházel na území obsazeném Němci.